

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК 377.1:37.013.42

Л.Ю. КРИМЧАК,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри загальної та соціальної педагогіки
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ЯК ВИД ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З АДАПТАЦІЇ УЧНІВ-СИРИТ ДО НАВЧАННЯ

У статті висвітлюється зміст психолого-педагогічного супроводу як виду соціально-педагогічної діяльності з адаптації учнів-сиріт до навчання в професійно-технічних навчальних закладах, який відіграє значну роль у підготовці цієї молоді до самостійного життя та успішної соціалізації в соціум.

Ключові слова: супровід, психолого-педагогічний супровід адаптації учнів-сиріт ПТНЗ, принципи комплексного та особистісно-орієнтованого підходу.

Вступ. Соціально-педагогічна діяльність з адаптація учнів-сиріт до навчання є складним системним та послідовним процесом, який потребує від фахівця доволі глибоких знань, умінь та навичок не тільки з основ соціальної педагогіки як науки, а і в таких галузях знань, як анатомія й фізіологія, вікова психологія, соціологія, соціальна робота тощо. Особливо складною є діяльність соціального педагога з учнями-сиротами в професійно-технічних навчальних закладах (далі ПТНЗ). Адже вона відбувається за декількома напрямками та на декількох рівнях, за якими здійснюється перебудова системи відносин і засобів взаємодії особистості з навчальним середовищем. Потреба учнів-сиріт до внесення змін у багаторічний звичний стереотип попереднього навчання в закладах інтернатного типу, прийняття нової системи орієнтацій, інших принципів організації; засвоєння нової соціальної ролі – усе це супроводжується негативними переживаннями та реакціями, нервовими зривами учнів-сиріт.

Мета. Тому у цій статті ми гіпотетично припускаємо, що психолого-педагогічний супровід як один із видів соціально-педагогічної діяльності, який організовано на принципах комплексного та особистісно-орієнтованого підходів, допоможе учням-сиротам ПТНЗ подолати утруднення під час входження до навчального середовища, сприятиме особистістному розвитку й самовдосконаленню, подальшій соціалізації в суспільстві.

Вклад основного матеріалу. На наш погляд, така постановка проблеми виправдана й перспективна, оскільки є закономірним розвитком тенденції, що розпочата в педагогічній теорії і практиці з середини 90-х років ХХ ст. і пов'язана з концепцією супроводу як нового напрямку при наданні допомоги дітям (їх оточенню), що опинилися у складних життєвих обставинах і яка активно розробляється в Україні сьогодні.

Звертаючись до етимології терміна «супровід», знаходимо, що у тлумачному словнику: «...супроводжувати – це йти, їхати разом з кимось як супутник або проводжати» [2, с. 611].

Щодо змістової сутності поняття супроводу важливим для нас є його визначення О. Казаковою, яка вважає, що «супровід – це допомога суб'єкту у прийманні рішень у ситуаціях життєвого вибору, це складний процес взаємодії супроводжувачого та дитини, яку супроводжують, результатом якого є прогрес у розвитку дитини» [1].

Безумовно, ми погоджуємося з цим і вважаємо, що у нашому випадку супровід може бути визначений як допомога учням-сиротам у здійсненні життєво важливого вибору та формуванні коригуючого і спрямовуючого поля їх розвитку після навчання в деприваційних умовах закладів інтернатного типу.

Ураховуючи вищезазначене, на наш погляд, психолого-педагогічний супровід адаптації учнів-сиріт до навчання в ПТНЗ – це система взаємопов'язаної діяльності усіх суб'єктів навчання, яка спрямована на забезпечення ефективної взаємодії учнів-сиріт з навчальним середовищем, що сприяє їх навчальному та особистісному розвитку, самовдосконаленню й самореалізації в подальшому самостійному житті.

Особливістю застосування психолого-педагогічного супроводу в ПТНЗ є те, що, по-перше, оснований на комплексному та особистісно-орієнтованому підходах, психолого-педагогічний супровід являє собою систему, яка має мету, завдання та етапи, відповідні технології та методи (інструментарій), кінцевий результат; по-друге, якість супроводу як процесу, як цілісної системи визначають певні базові принципи – визнання особистості учня-сироти як соціальної цінності; поваги до його унікальності, своєрідності та самобутності; ставлення до індивіда як до суб'єкта власного розвитку; врахування основних закономірностей процесу його самовдосконалення, загальну орієнтацію на особистість кожного учня-сироти як на мету, суб'єкт і результат професійно-технічної освіти.

Розглядаючи психолого-педагогічний супровід адаптації учнів-сиріт до навчання в ПТНЗ, слід зазначити, що він має ґрунтуватися на засадах суб'єктності індивіда, визнання ним права впливати на хід навчальної діяльності на всіх її етапах: мотиваційному, змістовно-операційному, рефлексивному, що передбачає пристосування процесу навчання до особистості-сироти, а не навпаки, як у традиційному навчанні.

Слід зазначити, що мета психолого-педагогічного супроводу (у нашому випадку) спрямована на успішну адаптацію учнів-сиріт до навчання в ПТНЗ, тому що саме адаптація детермінує гармонійність їх всебічного як особистісного, так і навчального розвитку.

Особливістю психолого-педагогічного супроводу в адаптаційній роботі з учнями-сиротами виступає його мотиваційно-цільова спрямованість і позиції учасників навчального процесу, яка пов'язана з перетворенням, по-перше, учня-сироти в справжнього суб'єкта навчального процесу, який повноцінно реалізує у ньому свій навчальний досвід, свою індивідуальність, по-друге, перетворенні інженерно-педагогічних працівників – в організаторів, координаторів навчальної діяльності, у зв'язуючу ланку між учнем-сиротою і особливостями навчання в ПТНЗ, що забезпечує входження індивіда до ПТНЗ і самовизначення в ньому.

Таким чином, супроводжувальний підхід, на наш погляд, надасть можливість для позитивного перебігу адаптаційних до навчання процесів на всіх його рівнях: психофізіологічному, власне навчальному, особистісному та соціально-психологічному.

Що стосується змістовно-операційного компоненту психолого-педагогічного супроводу, то він має бути спрямованим на задоволення учнем-сиротою власною навчальною діяльністю, формування для його успішного навчання особистісно значущих способів навчання з урахуванням суб'єктивного досвіду індивіда; вироблення світогляду, самостійності, відповідальності, саморозвитку, самовизначення, творчості; охоплювати, з одного боку, все те, що потрібно молодій людині для особистісного розвитку, а з іншого – для успішного її навчання, навчальногенезу взагалі та адаптації до навчання в ПТНЗ зокрема.

Реалізація психолого-педагогічного супроводу відбувається через діяльність, яка має як зовнішній, так і внутрішній зміст, що виявляється в співробітництві, саморозвитку суб'єктів цього процесу, виявленні як особистісних функцій учнів-сиріт, так і функціональних обов'язків соціального педагога, що організовує роботу з цією молоддю в умовах ПТНЗ.

Спираючись на результати досліджень О. Бондаревської, І. Якиманської, до особистісних функцій вихованців інтернатних закладів, що навчаються в ПТНЗ можна віднести такі, як функції відповідальності, що включають в себе мотиваційне обґрунтування життєдіяльності, морального вибору; функції самореалізації, до яких належать функції творчості, свободи, самостійності, змагання з життєвими перепонами тощо; рефлексивні, які забезпечують свідомопошукову діяльність учнів-сиріт, розвиток образу «Я», автономність мети отсвіти, виходячи з основних особистісних функцій.

Повнота зазначених функцій, їх представленість у навчальній діяльності можуть бути свідченням того, що психолого-педагогічний супровід досяг особистісного рівня функціонування учня-сироти й саме актуалізованість цих функцій виявляє і забезпечує подальшу адаптованість молодого людини до навчання в ПТНЗ.

Отже, психолого-педагогічний супровід в ПТНЗ забезпечить успішну адаптацію учнів-сиріт до навчання, якщо він організований таким чином, щоб активізувати механізм особистісного розвитку кожного учня-сироти. Це можливо тільки за умови використання особистісно-орієнтованих засобів, технологій організації навчального процесу.

Основними вимогами до особистісно-орієнтованих технологій навчання, спираючись на думку вчених (І. Якиманська, Л. Кандрашова та ін.), можна визначити такі: цільова установка на розвиток особистості; спираючись на суб'єктивний досвід індивіда; інтеграційна єдність форм методів та засобів навчання; взаємодія учнів з інженерно-педагогічними працівниками; індивідуальний стиль педагогічної діяльності.

Разом із тим необхідно враховувати, що реалізація особистісно-орієнтованих технологій під час психолого-педагогічного супроводу повинна забезпечуватися дотриманням таких умов:

- наявність чіткої та діагностично заданої мети навчання, тобто вимір уявлення про очікуваний результат;
- надання для вивчення навчального матеріалу у вигляді системи пізнавальних та практичних завдань, ситуацій, проектів, вправ тощо;
- наявність достатньо стійкої послідовності, логіки, етапів виконання навчальних завдань;
- зазначення способів взаємодії учасників навчального процесу;
- мотиваційне забезпечення учнів-сиріт та учіння, заснованого на реалізації їх особистісних функцій в цьому процесі;
- організація занять у малих групах на основі діалогу, імітаційних рольових ігор, тренінгів, круглих столів тощо.

Що стосується критеріїв, які допоможуть зробити оцінку ефективності впроваджених в психолого-педагогічний супровід засобів, можна, на нашу думку, визначити такі:

- створення сприятливого психолого-педагогічного клімату в групі шляхом організації такого навчального середовища, яке б заохочувало й спонукало учнів-сиріт до взаємодії, взаємної довіри;
- підвищення мотивації до навчання, мотивації навчальної діяльності;
- використання, крім традиційних, нетрадиційних, інтерактивних методів і технік навчання;
- створення рефлексивного середовища: в мисленні – завдяки вирішенню проблемно-конфліктних ситуацій, в діяльності – через формування установки на кооперування, а не на конкуренцію, у спілкуванні – завдяки розвитку гуманних стосунків, які забезпечують доступність власного досвіду для іншого та відкритість досвіду для себе;
- досягнення успіху, задоволення пізнавальних потреб і потреби у самореалізації;
- успішність опанування навчальними дисциплінами;
- відсутність факторів ризику для здоров'я;
- зміна змісту навчання і позиції інженерно-викладацького складу.

Отже, реалізація концепції психолого-педагогічного супроводу, основу якої складатимуть принципи комплексного та особистісно-орієнтованого підходу забезпечить, на наш погляд, успішну адаптацію учнів-сиріт до навчання в ПТНЗ.

Висновки. Резюмуючи вищевикладене, ми наголошуємо на тому, що психолого-педагогічний супровід слід розглядати як вид соціально-педагогічної діяльності щодо успішної адаптації учнів-сиріт до навчання в ПТНЗ, зміст якої спрямовано на інтегрування зусиль усіх суб'єктів навчального процесу: учнів-сиріт, які стикаються з утрудненнями під час свого входження до ПТНЗ, їхніх опікунів, інженерно-педагогічних працівників й адміністрації певного закладу, однокласників, значущих однолітків та дозволяє, на наш погляд, зробити процес адаптації випускників інтернатних закладів до навчання в ПТНЗ більш успішним та результативним.

При цьому ми розуміємо, що на сьогоднішній день навчання учнів-сиріт в ПТНЗ – це своєрідний «трамплін», який надає можливість забезпечити, через навчальний та особистісний розвиток, сформованість вмінь у цієї молоді розробляти та втілювати певні стратегії поведінки з різними сторонами навколишнього середовища, підготувати її до самостійного життя, успішної соціалізації в соціум. Саме тому вважаємо, що впровадження психолого-педагогічного супроводу як виду соціально-педагогічної діяльності ПТНЗ надасть можливість комплексного і позитивного вирішення проблеми адаптації учнів-сиріт до навчання.

Список використаних джерел

1. Казакова Е.И. Особенности психолого-педагогического и медико-социального сопровождения учащихся специальной (коррекционной) школы-интерната [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://festival.1september.ru>

2. Ожегов С.И. Словарь русского языка: [ок. 57 тыс. слов] / С.И. Ожегов: [ред. чл.-корр. АН СССР Н.Ю. Шведова]. – 20-е изд., стереотип. – М.: Рус. яз., 1988. – 750 с.

В статье освещается содержание психолого-педагогического сопровождения как вида социально-педагогической деятельности в адаптации учащихся-сирот к обучению в профессионально-технических учебных заведениях, которое играет большую роль в подготовке этой молодежи к самостоятельной жизни и успешной социализации в социуме.

Ключевые слова: сопровождение, психолого-педагогическое сопровождение адаптации учащихся-сирот ПТУЗ, принципы комплексного и личностно-ориентированного подхода.

Psychological and pedagogic support as a form of social and educational activities for adaptation of students-orphans to learning is analyzed in the article. Its role in preparing such young people for independent life and successful socialization is demonstrated.

Key words: support, psychological and pedagogic support of adaptation of student-orphans to learning, principles of complex and personality-oriented approach.

Одержано 24.12.2013.